

Johannes Koll, 'Die Belgische Nation'. *Patriotismus und Nationalbewusstsein in den Südlichen Niederlanden im Späten 18. Jahrhundert*, Münster-New York-München-Berlin, Waxmann, 2003, 439 pp., ill., € 39,90, ISBN 3-8306-1209-9, (Niederlande-Studien, dl. 33).

In het kader van een onderzoeksproject *Patriotismus und Nationalbewusstsein in der Spätphase des heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation* bestudeerde J. Koll de Zuidelijke Nederlanden. Met deze imposante *Inaugural-Dissertation* behaalde hij in 1999 het doctoraat in Keulen, onder leiding van Otto Dann. Hij is nu als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Zentrum für Niederlande-Studien van de universiteit Münster.

Het laatste derde van de achttiende eeuw bracht in Europa de aanzet tot de omvorming van de protonaties uit het ancien régime tot moderne naties. Het is van belang dat de ontwikkeling in de Zuidelijke Nederlanden bestudeerd wordt in samenhang met wat elders gebeurde, en niet alleen in contrast met de revolutie in Frankrijk, zoals in de negentiende eeuw gebruikelijk was. Nog in 1912 spotte de Gentse historicus Paul Fredericq met "*de Brabantse Omwenteling, die belachelijke en beschamende naïverij van de gelijktijdige grote Franse van 1789*". Sinds de publicatie in 1930 van het werk van Suzanne Tassier over *Les Démocrates belges de 1789. Etude sur le Vonckisme et la Révolution brabançonne* is een nieuwe waardering aan de gang. Verleden jaar bespraken we in dit tijdschrift het werk van de Gentse hoogleraar Geert Van den Bossche, *Enlightened Innovation and the Ancient*

Constitution, dat een ‘rehabilitatie’ van de conservatieve Statisten inhield. Zij beklemtoonde dat het verhaal van de belichaming van de natie in ‘de oude constitutie’, die onaantastbaar moest zijn wegens de rechtszekerheid, in heel Europa een essentieel element vormde van het politieke denken in de achttiende eeuw. De Statisten verzekerden de continuïteit van de Belgische traditie en ze openden de weg voor de volkssoevereiniteit door de notie van het politiek gezag los te maken van de persoon van de vorst, aldus Van den Bossche. Koll stipt aan dat de verdrags-theorie, waarin het verzet tegen Jozef II bij ons werd gekleed, destijds ook in het Duitse taalgebied gangbaar was.

Koll onderscheidt in het patriottisme, dat in het laatste derde van de achttiende eeuw in verschillende Europese landen de politieke identiteit ging bepalen, vier types. Intellectuelen als de voorzitter van de Geheime Raad Patrick de Nény, de pedagoog J.B. Lesbroussart en de geestelijke C.F. de Nelis, verspreidden, evenals de Keizerlijke en Koninklijke Academie in Brussel, een *dynastisch-fürstenstaatlicher Patriotismus* dat uitgesproken Zuid-Nederlands was, hoezeer ook ingeschakeld in de Habsburgse monarchie. Het was tegelijk een *Reformpatriotismus* dat de vaderlandse gemeenschap wilde moderniseren. De Vonckistische vorm van dat hervormingspatriottisme wilde ook niet-geprivilegieerde bevolkingsgroepen bij het beleid betrekken.

Der ständisch-korporative Patriotismus, gericht op de bewaring of het herstel van de traditionele constitutionele en maatschappij-ordening, uitte zich massaal in het verzet tegen de hervormingen van Jozef II. In naam daarvan konden de Statisten de hand leggen op de Brabantse Revolutie.

Pas na de Habsburgse restauratie, bij ballingen in het ‘Comité des Belges et Liégeois Unis’ en na de eerste Franse bezetting, brak het *Verfassungliberalismus* door, dat de gelijkheid van alle burgers voorstond en dus een breuk met het ancien régime.

De meeste patriotten hadden nog een sterke identificatie met de afzonderlijke provincies: Brabant, Henegouwen, Vlaanderen, enz. Net zoals in 1789 Robespierre nog een *Appel à la Nation artésienne* uitgaf en Mirabeau een *Appel à la Nation provençale*. Maar Koll beklemtoont dat in alle vier de genoemde types van patriottisme een sterke Zuid-Nederlandse of Belgische identificatie tot uitdrukking werd gebracht. Dat zette zich door in de kortstondige republiek van de Verenigde Nederlandse Staten, (in de Franse versie *Etats Belgiques Unis*). Daarin “*werden een aantal maatregelen genomen die moesten leiden tot een sterkere centralisatie en tot de schepping van een performante Nationalstaat*”. Er was een proces van Belgische staatsvorming aan de gang en “*het proces van natievorming is door de revolutie enorm voortgestuwd*”.

Koll noemt het opvallend, binnen het vergelijkend onderzoek naar de natievorming in Europa, dat het samenleven van verschillende taalgroepen zo goed als geen betekenis heeft gehad voor de vorming van het Belgische nationale bewustzijn. Bij geen enkele van de vier door hem onderscheiden groepen van

patriotten heeft “*taal of etnie*” een merkbare rol gespeeld in de ontwikkeling van de voorstellingen over de Belgische natie.

Heel juist, maar Koll trekt daar mijns inziens een verkeerde conclusie uit, wanneer hij waarschuwt dat het anachronistisch is om J.B. Verlooy, de auteur van de *Verhandeling op d’Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden*, als een voorloper van de Vlaamse beweging te zien. Taalbewustzijn heeft in de achttiende eeuw nog niet bijgedragen tot de Belgische natievorming, maar het is wel opgewekt door die beginnende moderne natievorming.

Verlooy had zijn *Verhandeling* geschreven toen hij nog een aanhanger was van het dynastisch gekleurde hervormingspatriottisme, zo heeft Paul De Ridder ons geleerd in zijn boek *Nieuw licht op J.B.C. Verlooy*.¹ Verlooy publiceerde het werkje in 1788, wanneer de Brabantse Revolutie al aan de gang was, waarin hij als Vonckist de gewapende opstand zou organiseren. J. Smeyers heeft de aandacht gevestigd op enkele andere, terzake betekenisvolle feiten. In 1790, in de republiek van de Verenigde Nederlandse Staten, schakelde de universiteit van Leuven voor haar correspondentie over van het Latijn en het Frans naar het Nederlands. In Brussel zagen toen ineens vijf Nederlandstalige periodieken het licht, waar er tot dan toe geen enkel was verschenen. Het lijkt dus wel duidelijk dat de beginnende transformatie van de protonatie uit het ancien régime in een moderne natie, heeft geleid tot een waardering van de volkstaal als element van de nationaliteit. Dus was Verlooy inderdaad een voorloper van de Vlaamse beweging, die zou ontstaan uit het enthousiasme van de Belgische Revolutie.

In dit omvattende en grondige werk betekent dit meningsverschil natuurlijk slechts een detail. [LODE WILS]

1. P. DE RIDDER, *Nieuw licht op J.B.C. Verlooy (1746-1797), vader van de Nederlandse beweging*, Gent, 2001.